



## OMONIMLARING O‘ZBEK VA RUS TILLARIDAGI QIYOSIY TAHLILI

Andijon davlat chet tillari institute talabasi  
**Tursunaliyeva Dilafrō‘zxon Rahmatjon qizi**

Ilmiy maslahatchi: **Abdullayev Sirojiddin Shaxsultanovich**

**Annotatsiya:** Maqolada rus va o‘zbek tillaridagi omonimlarning semantik, fonetik va grammatik xususiyatlari keng qamrovli tarzda tahlil qilingan. Omonimlarning shakllanish mexanizmlari, ularning lug‘aviy tizimdagi o‘rni va xalq tafakkuridagi ifodalanish shakllari izohlangan. Shuningdek, har ikki til uchun umumiy va farqli xususiyatlar qiyosiy tahlil asosida ko‘rsatib berilgan. Tilshunoslarning nazariy qarashlari asosida omonimlarning nutqdagi roli, estetik hamda uslubiy imkoniyatlari ochib berilgan.

**Аннотация:** В статье всесторонне проанализированы семантические, фонетические и грамматические особенности омонимов в русском и узбекском языках. Рассмотрены механизмы формирования омонимов, их роль в лексической системе и формы отражения в народном мышлении. Также проведено сравнительное исследование общих и отличительных черт омонимов в обоих языках. На основе теоретических взглядов лингвистов раскрыты роль омонимов в речи, их эстетические и стилистические возможности.

**Annotation:** The article provides a comprehensive analysis of the semantic, phonetic, and grammatical features of homonyms in the Russian and Uzbek languages. It discusses the mechanisms of homonym formation, their role in the lexical system, and their reflection in popular consciousness. A comparative analysis of the common and distinctive features of homonyms in both languages is



also presented. Based on linguistic theories, the article reveals the role of homonyms in speech, as well as their aesthetic and stylistic potential.

**Kalit so‘zlar:** Omonim, semantika, fonetika, polisemantika, leksik tizim, qiyosiy tahlil, grammatik birlik, madaniy tafakkur, xalq og‘zaki ijodi.

**Ключевые слова:** Омоним, семантика, фонетика, полисемия, лексическая система, сравнительный анализ, грамматическая единица, культурное мышление, народное устное творчество.

**Keywords:** Homonym, semantics, phonetics, polysemy, lexical system, comparative analysis, grammatical unit, cultural thinking, folk oral creativity.

Til — inson tafakkuri va madaniyatining eng muhim ifoda vositasidir. Tilshunoslik fanida so‘zlarning ma’nolari va ularning shakl jihatdan o‘zaro munosabatlari muhim tadqiqot ob’ekti hisoblanadi. Shunday hodisalardan biri — omonimlardir. Omonimlar tilda alohida ahamiyatga ega bo‘lib, ular muloqot jarayonining tabiiy boyishini ta’minlaydi. Rus va o‘zbek tillarida omonimlar o‘ziga xos tarzda shakllangan va har ikki tilda ham semantik hamda grammatik tizimning faol qismini tashkil etadi.

Mazkur maqolada rus va o‘zbek tillaridagi omonimlarning o‘rni, xususiyatlari, shakllanish sabablari hamda ularning qiyosiy jihatlari chuqur ilmiy asosda tahlil qilinadi.

### **Omonim tushunchasining nazariy asoslari.**

Omonimlar (yunoncha homos — “bir xil” va onoma — “ism”) — shakli bir xil, ma’nosi esa mutlaqo farq qiladigan so‘zlar sifatida izohlanadi <sup>1</sup>

---

<sup>1</sup> Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. — Москва: Советская энциклопедия, 1966 – 123 с



Tilshunoslikda omonimlar polisemantizm bilan farqlanadi: polisemantik soʻzlarda maʼnolar oʻzaro semantik aloqada boʻlsa, omonimlarda bu aloqa mavjud emas.

Masalan:

Rus tilida: Коса — oʻroq, коса — soch oʻrimi.

мир (tinchlik) – мир (dunyo).

Oʻzbek tilida: Oy — osmon jismi va oy — kalendardagi muddat.

Gul (oʻsimlik) – gul (bezakli naqsh).

Qoʻl (tana aʼzosi) – qoʻl (hudud yoki yer birligi).

Akademik V.V. Vinogradov omonimlarni uch asosiy turga ajratadi:

a) Toʻliq omonimlar—Бапак (turar joy turi) – бапак (harbiy lager).

b) Qisman omonimlar—(faqat ayrim shakllarda oʻxshash) пишу (yozmoqdaman) – пишу (ovqatni pishiryapman) – shaxs-yakun shakllari farqli boʻlsa-da, yozmada bir xil.

c) Kontekstual omonimlar (faqat maʼlum kontekstda omonimiya yuzaga keladi)—ol (olmoq feʼli)– ol (sifat, rang); замок(eshik qulfi)—замок(qadimiy saroy).

Oʻzbek tilshunosligida ham Sh.R. Mirzaev va M. Joʻrayev omonimlarni tasniflashda fonetik, morfologik va semantik mezonlarga asoslanadi.

### **Rus tilidagi omonimlarning oʻziga xos xususiyatlari**

Rus tilida omonimlar, koʻpincha, fonetik oʻzgarishlar, qadimgi slavyan ildizlarining rivojlanishi, soʻz yasash jarayonlari va qisqarishlar natijasida yuzaga keladi.

Shakllanish sabablari:



–Fonetik o‘zgarishlar: tovush almashish va qisqarish.

–Leksik va grammatik moslashuvlar.

–Qadimgi va yangi so‘zlarning ustma-ust kelishi.

Misollar:

Лук — sabzavot (piyoz) va лук — kamon.

Брак — nikoh va брак — nuqsonli mahsulot.

Ласточка (qush nomi) – ласточка (nazokatli qizga nisbatan ishlatiladi).

Tasnifi:

Grammatik omonimlar: So‘zlar bir xil shaklda, lekin turli grammatik kategoriyalarga mansub bo‘ladi (вести — fel va вести — ot).

Leksik omonimlar: Ma’no mutlaqo mustaqil, shakl o‘xshash.

Rus adabiyotida (masalan, Pushkin, Gogol asarlarida) omonimlar poetik vosita sifatida keng qo‘llanadi.

### **O‘zbek tilidagi omonimlarning xususiyatlari**

O‘zbek tilida omonimlarning shakllanishi ko‘proq tarixiy fonetik rivojlanish, so‘z ma’nolarining kengayishi, qisqarishi va boshqa tillardan kirib kelgan so‘zlarning o‘zlashuvi natijasida yuzaga keladi.

Shakllanish sabablari:

–Tarixiy fonetik o‘zgarishlar.

–Semantik kengayish va torayish.

–Arabcha, forsha va turkiy tillardan so‘z o‘zlashuvi.



Misollar:

Gul — o‘simlikning ochilgan qismi va gul — bezak.

Yuz — tana a‘zosi va yuz — son (100).

Uch – (son) va uch – (harakat: uchmoq).

Bosh (inson bosh qismi) – bosh (biror narsaning boshlanishi).

Til (og‘izdagi a‘zo) – til (so‘zlashish vositasi).

Tasnifi:

Grammatik omonimlar: So‘zlar bir xil shaklda, lekin turli grammatik kategoriyalarga mansub bo‘ladi (вести — fel va вести — ot).

Leksik omonimlar: Ma’no mutlaqo mustaqil, shakl o‘xshash.

Rus adabiyotida (masalan, Pushkin, Gogol asarlarida) omonimlar poetik vosita sifatida keng qo‘llanadi.

### Rus va o‘zbek tillaridagi omonimlarning qiyosiy tahlili

| Mezoni                | Rus tili                                             | O‘zbek tili                                           |
|-----------------------|------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------|
| Shakllanish           | Fonetik o‘zgarishlar asosiy o‘rinda                  | Fonetik va semantik o‘zgarishlar birgalikda           |
| Omonimlarning manbasi | Qadimgi slavyan ildizlar, yangi til o‘zgarishlari    | Turk, arab, fors tillaridan o‘zlashgan                |
| Foydalanish sohalari  | Adabiy uslub, og‘zaki nutq, kinoya va poetik ma’noda | Adabiy til, maqollar-topishmoqlar, xalq og‘zaki ijodi |



|          |                                          |                                           |
|----------|------------------------------------------|-------------------------------------------|
| Misollar | лук (kamon/piyoz),<br>ключ (kalit/buloq) | oy (osmon jismi/oy),<br>yuz (bashara/son) |
|----------|------------------------------------------|-------------------------------------------|

Qiyosiy umumlashma:

Har ikki til omonimlarga boy bo'lib, ular milliy tafakkur va madaniyatning ajralmas qismi sifatida xizmat qiladi.

Rus tilida fonetik omonimlar ko'proq tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilida semantik kengayish natijasida shakllangan omonimlar ko'proq uchraydi.

### **Omonimlarning madaniy va tafakkurdagi o'rni**

Omonimlar xalq ijodining go'zalligini oshiradi, so'z o'yinlari, maqollar, topishmoqlar va she'riyatda ifoda imkoniyatlarini boyitadi.

O'zbek tilida:

Topishmoqlarda: "Ko'rdim, quyuq emas, olib yedi quyuq emas, o'zi ham suv emas, lekin suvsiz yasholmas." (javobi: Oy — ikki ma'noli omonim).

Rus tilida: Pushkinning she'rlarida omonimlar ritmik va semantik o'yin yaratishda keng ishlatiladi.

Omonimlar til estetikasi va kommunikatsiya imkoniyatlarining kengayishida muhim rol o'ynaydi.

Omonimlar rus va o'zbek tillarining leksik tizimida alohida o'rin tutadi. Ularning shakllanish jarayonlari va til tizimidagi funksiyalari o'ziga xos va qiziqarli tahlil ob'ektidir. Qiyosiy tahlil natijasida ma'lum bo'ldiki, har bir tilning tarixiy, madaniy va leksik rivojlanishi omonimlarning shakllanishida asosiy rol o'ynagan.



Tilshunoslikda omonimlarni ilmiy tahlil qilish kelgusida lugʻaviy boylikni chuqurroq oʻrganish va milliy tafakkur xususiyatlarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

### Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. — Москва: Советская энциклопедия, 1966.
2. Виноградов В.В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове). — Москва: Высшая школа, 1972.
3. Мирзаев Ш.Р. Оʻzbek tilida omonimlarning shakllanishi va ularning turlari. — Toshkent: Fan, 1975.
4. Joʻrayev M. Hozirgi oʻzbek adabiy tili leksikologiyasi va frazeologiyasi. — Toshkent: Oʻqituvchi, 1992.
5. Хоментовская Н.Б. Лексикология современного русского языка. — Москва: Высшая школа, 1990.
6. Сафаров Ш. Hozirgi oʻzbek adabiy tili. — Toshkent: Oʻzbekiston, 2005.
7. Сайфуллаева З. Ўзбек тили лексикологияси ва омонимия масалалари. — Тошкент: Фан, 1983.
8. Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 1–12-жилдлар. — Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” ДК, 2000–2007.